

Ewa Szymendera, *Lubeka: dzieje i znaczenie w okresie średniowiecza.*

Miasto Lubeka znane jest z tzw. "prawa lokacyjnego", związku Hanzeatyckiego i marcepanu. Jest to bardzo stare miasto oparte jeszcze na tradycji słowiańskiej (historyczna nazwa Bukowiec) i ze śladami z czasów neolitu. Leży nad zatoką Lubecką przy ujściu rzeki Trave, dzisiaj jest jednym z największych portów morskich Niemiec. Należy do kraju związkowego Schleswig- Holstein na północy Niemiec. Nazwa Lubeka wywodzi od nazwy osady założonej w tym miejscu przez Słowian Połabskich *Liubice* – podaje ją w XI wieku w swojej kronice niemiecki historyk Adam z Bremy. W XII wieku nazwa miejscowości wymieniana jest jako Lubecam, a niemiecki kronikarz Helmond wymienia po łacinie w Kronice Słowian dwie nazwy tej miejscowości „civitate Lubeke” oraz „civitatis Lubike”. W XIII wieku pojawiły się nazwy Lyubeka (1213), Liubec (1263), Lubeke (1281), następnie Lübecke (1354), Lühbeck (1612). Według językoznawców nazwa miejscowości bezpośrednio pochodzi od słowiańskiego słowa „ljub” (pol. „lubić”). Jan Długosz w swojej kronice podaje również inną słowiańską nazwę miasta Lubeka – Bukowęc. Bardzo ważnym aspektem jest położenie miasta- miało ono zawsze wpływ na rozwój gospodarczy, kulturowy i polityczny tego miasta. Dzięki ujściu rzeki i wzgórzom morenowym można było założyć miasto na wyspie otoczonej kanałami rzeki. W ten sposób ruch portowy mógł się odbywać bezkolizyjnie- podobnie było w Gdańsku gdzie, na Motławie utworzono sztuczne wyspy, zwane teraz wyspami spichrzów i ruch odbywał się jednostronnie wokół wysepek.

Osadnictwo słowiańskie na wschodnich terenach Holsztynu datuje się na VIII wiek, kiedy to zamieszkujące wcześniej te ziemie plemiona germańskie udały się na zachód, a na ich miejsce napłynęły plemiona słowiańskie. Pierwsza wzmianka o Liubicach pochodzi z 1076 roku z przekazu Adama z Bremy. W roku 1093 władzę nad Obodrytami objął nakonida Henryk Gotszalkowic, który bił własną monetę a Liubice uczynił swoją rezydencją. Po jego śmierci w 1127 roku osada została spalona przez sympatyzujących z Germanami Ranów, a ostatecznie zniszczona w trakcie walk pomiędzy Słowianami w 1138 roku.

W 1143 Adolf II Holsztyński założył nową osadę – Liubice – w miejscu dawnego grodu słowiańskiego na wzgórzu Buku (Bucu) pomiędzy rzekami Trave a Wakernitz. Lubeka była pierwszym portem niemieckim na wybrzeżu Morza Bałtyckiego, w którym kupcy mogli prowadzić działalność na mocy prawa niemieckiego. Adolf II zbudował zamek oraz wał obronny, o których wspomina Helmold w 1147. W 1158 roku Adolf II musiał poddać Lubekę Henrykowi Lwu, księciu Saksoni i Bawarii, którego miasto handlowe Bardowick, położone mniej korzystnie na południe od Lubeki, nie mogło sprostać konkurencji ośrodka Adolfa II. Z początku Henryk Lew zażądał, by Adolf II płacił mu połowę zysków przynoszonych przez Lubekę. Po odmowie Adolfa II Henryk Lew zabronił Lubecie handlu dalekosiężnego. W 1157 osadę strawił pożar, a kupcy przenieśli się do Ratzeburga, którego niekorzystne położenie uniemożliwiało rozwój handlowy. Ostatecznie Adolf II uległ naciskom Henryka Lwa, który w 1159 odbudował port i osadę, której wkrótce nadano prawa miejskie. Rok później do Lubeki przeniesiono z Oldenburga siedzibę biskupstwa. Rok 1160, w którym Lubeka otrzymała prawa miejskie w oparciu o prawo miejskie miasta Soest, uważany jest przez historyków za początek tzw. hanzy kupców w odróżnieniu od późniejszej hanzy miast. Połączenie transportu lądowego oraz wodnego w rękach jednej organizacji przyczyniło się do osiągnięcia przewagi handlowej Hanzy w rejonie Morza

Północnego i Bałtyckiego. Hanza przejęła wiele szlaków morskich, a zarazem kontaktów handlowych od Fryzyczyków, Saksończyków, Anglików i Skandynawów. Co zarazem uniemożliwiało handel innym krajom, dlatego też np. w 1160 roku Henryk Lew wydał przywilej artlenburski, który zrównywał prawa kupców z Lubeki z prawami kupców gotlandzkich. Pełnili oni wówczas dominującą rolę na terenie Morza Bałtyckiego i wzbraniali się przed uznaniem praw Lubeczan. Henryk Lew nadał więc Gotlandczykom prawa identyczne z tymi, jakie Gotlandia przyznała Lubeczanom. Na skutek tego kupcy z Visby mogli zwozić swoje towary do Lubeki, ale nie mogli ich wysyłać w głąb łądu. Po upadku Henryka Lwa, Lubeka przeszła pod panowanie cesarza Fryderyka Barbarossy (1180), który w 1181 oddał księstwo Pomorza w lenno księciu szczecińskiemu Bogusławowi I. W tenże sposób księstwo zyskało status wyłącznie zależnego od Rzeszy i cesarza. Późniejszy przywilej Barbarossy z 1188 zapewnił jedność terytorialną i umożliwił prowadzenie handlu. Do 1192 Lubeka pozostawała pod panowaniem książąt saskich. Przez krótki okres między 1192 a 1201 miastem ponownie władali książęta holsztyńscy. W 1201 roku Lubekę zajął król Danii Kanut VI. W 1217 miasto i zamek zostały przejęte przez brata Kanuta VI Waldemara II Zwycięskiego, który był zdobywcą ziem aż do Estonii, po śmierci podzielił swoje królestwo między 4 synów.

Podstawą do założenia Ligi Hanzeatyckiej był nadany jeszcze przez Henryka Lwa statut rady miejskiej powoływał 24-osobową radę miasta, niezależną od księcia. W radzie zasiadali przedstawiciele zrzeszeń kupieckich, którzy wybierali maksymalnie czterech burmistrzów spośród swoich członków. W ten sposób w radzie zasiadali wyłącznie przedstawiciele najbardziej wpływowych rodzin kupieckich, w myśl zasady jedna rodzina – jeden reprezentant w radzie miejskiej. Model ten pozostał praktycznie niezmienny do XIX wieku. Na początku XIII wieku nastąpił gwałtowny rozwój Lubeki jako centralnego ośrodka transportu morskiego, głównie w dużej mierze za sprawą kolonizacji niemieckiej na wschodzie Europy. Miasto stało się głównym portem obsługującym niemieckich kolonizatorów udających się do Lwonii. Byli to członkowie zakonu krzyżackiego, który za rządów wielkiego mistrza Hermana von Salzy szybko zyskiwał na znaczeniu politycznym. 14 czerwca 1226 roku Fryderyk II nadał Lubecie przywilej WOI nego Młasta Świętego Cesarstwa Rzymskiego, który oznaczał, że miasto podlegało bezpośrednio cesarzowi Rzeszy Niemieckiej. Główną korzyścią płynącą z tego przywileju było prawo do samodzielnego pobierania podatku oraz cła, a także prawo do odrębnego sądownictwa. Rozwój miasta nabrał przyspieszenia, również za sprawą nowego typu statku tzw. kogi, który pozwalał na transport znacznie większych ładunków niż dotychczas. Zagrożenie ze strony Danii zostało zażegnane po zwycięskiej obronie w bitwie pod Bornhøved, kiedy połączone siły Bremy, Lubeki i Hamburga pokonały wojska Waldemara II. W 1243 Lubeka- 1230 wg Samsonowicza) zawarła przymierze handlowe z Hamburgiem, do którego dołączyły wkrótce inne miasta regionu: Brunzwik, Luneburg, magdeburg i Kolonia. To nieformalne, ponieważ nie ma w piśmie, zrzeszenie miast Lubeka i Hamburg dała początek związkowi miast, tzw. Hanzie. Działo to na zasadzie wzajemności, nadano te same prawa handlowych i przywilejów między miastami, tym samym zatwierdzono nową warstwę społeczną kupców- mieszczan wywodzących się z dwóch ośrodków miejskich i mających te same możliwości działania zawodowego zarówno w jednym jak i w drugim ośrodku miejskim. Później w 1241 r zatwierdzono inne prawa dotyczące rozbojów, kradzieży, oszustw i pokrywania strat, miały być one gwarancją współpracy miast- czyli zabezpieczenie handlu na trasie i w ośrodkach. W tym

czasie stał się bardziej wartościowy handel oparty na prawie wartości i kredytu. W tym samym roku z Lubeką podobną umowę spisały władze miejskie Soest, a z Hamburgiem władze Brunzswiku. Skutek był oczywiście taki, że w obu nowych miastach chronieni byli kupcy w Brunzswiku z Soest i analogicznie w Soest brunzswicy, co oczywiście nie było w zamiarze Lubeczan, jednak odniosło pozytywny skutek. Tym samym każde większe miasto portowe nad Bałtykiem chciało przystąpić do umowy z Lubeką. Na to miała wpływ ochrona przed wielkimi feudałami niemieckim- co dawało prawo lubeckie, ponieważ dawało status miasta wolnego handlu. Lubeka stała się głównym portem Hanzy a przez to najważniejszym miastem handlowym ówczesnej Europy północnej. W 1340 cesarz Ludwik IV Bawarski nadał Lubece prawo bicia monet-fenigi-, które były oparte na systemie wielokrotności szylinga (wartość monety równała się zawartości kruszcu w monecie). Z Lubeki wyszły też regulacje celne i myta, objęły one później podobnymi wartościami wszystkie miasta Hanzy. W 1356 w Lubece miał miejsce pierwszy zjazd członków Hanzy. Odbywały się one nieregularnie i zazwyczaj właśnie w Lubece. W połowie XIV wieku Hanza, a wraz z nią Lubeka, uwikłana była w częste zatargi z królem Danii Waldemarem IV o przywileje handlowe w Europie północnej. Konflikt rozpoczął się w 1361, kiedy Waldemar zjednoczył Danię, przyłączając tereny Skanii oraz Gotlandii z hanzeatyckim miastem Visby. Dania pokonała flotę hanzeatycką, którą dowodził burmistrz Lubeki Johann Wittenborg. W 1365 podpisano niekorzystny dla Hanzy pokój w Vordingborg. W 1367 na spotkaniu miast hanzeatyckich w Kolonii zawieszono konfederację kolońską na czas wojny z Danią i Norwegią. Wprowadzono cło eksportowe oraz importowe naliczane według masy towarów oraz uzgodniono liczbę nowych okrętów dla związku. W 1369 upadła w końcu duńska twierdza Helsingborg, oblegana przez wojska hanzeatyckie. Konflikt Hanzy z Danią został zakończony podpisaniem pokoju w Stralsundzie, który gwarantował związkowi 15% zysków z duńskiego handlu. XIV wiek to szczyt rozkwitu Lubeki, która była już wówczas drugim co do wielkości miastem Niemiec (największym miastem była wtedy Kolonia) – w 1380 roku Lubeka miała 18000 mieszkańców. Lubeckie prawo lokacyjne stanowiło wzór dla większości miast hanzeatyckich, a rada miasta Lubeki była instytucją wyższej instancji dla wszystkich miast w lubeckim okręgu sądowniczym. Wraz z powstaniem w 1379 unii monetarnej pomiędzy Lubeką, Hamburgiem, Wismarem, Lüneburgiem, Rostockiem, Stralsundem, a także Hanowerem, marka lubecka rozprzestrzeniła się w obrębie Morza Bałtyckiego (coś wam to przypomina?:). W tym czasie Lubeka ściśle współpracowała z Hamburgiem. Podczas gdy Hamburg umocnił swoją pozycję w handlu w obrębie Morza Północnego, Lubeka zdominowała wymianę handlową ze Skandynawią oraz państwami basenu Morza Bałtyckiego, od kantorów Bryggen w Bergen po Peterhof. Polityczne wpływy Lubeki sięgały kantoru Hanzy w Brugge się głównie drogą lądową, wzdłuż traktu handlowego między Lubeką a Lüneburgiem, albo drogą wodną poprzez wybudowany w latach 1392–1398 kanał na rzece Stecknitz łączący Łabę z Bałtykiem. Kanał ten wykorzystywany był do transportu soli z Lüneburga, jednego z najważniejszych towarów eksportowych Lubeki na północ i wschód Europy. Sól była potrzebna do konserwacji ryb, m.in. śledzia, który był popularnym daniem postnym w średniowiecznej Dolnej Saksonii. Po traktacie Stralsundzkim, na początku XV wieku, było wiele sporów wewnętrznych, m.in. obalono radę miejską. Doprowadziło to w 1410 do przejściowego wykluczenia Lubeki spod protektoratu cesarza. W 1429 król duński Eryk Pomorski wprowadzając nową opłatę celną za przepływ obcych statków przez cieśninę Sund, wywołał kolejny konflikt

Hanzy z Danią, który zakończył się podpisaniem pokoju w Vordingborgu potwierdzającego przywileje Hanzy. Od 1470 przez 4 lata Prusy toczyły wojnę z Anglią, co odbiło się na całej Lidze Hanzeatyckiej. Wojna morska, prowadzona przy udziale kaprów, zakończyła się korzystnym dla Hanzy pokojem w Utrechcie (1474). W XV wieku Lubeka handlując w basenie Morza Bałtyckiego, nie tylko sprzedawała sól, śledzie ze Skanii czy dorsze z północnej Norwegii, ale zaopatrywała również tereny Europy północnej w dobra codziennego użytku oraz pośredniczyła w handlu dziełami sztuki. Lubeckie polipytyki oraz prace średniowiecznych artystów malarzy i rzeźbiarzy takich jak Bernt Notke czy Hermen Rode znajdują się w wielu miastach Europy północnej. Poprzez kontakty handlowe Hanzy rozpowszechniało się słowo drukowane. Piętnastowieczna Lubeka słynęła z warsztatów drukarskich. W tym okresie rynek książek wydawanych w języku dolnoniemieckim zdominowany był przez Lubekę. Po reformie administracyjnej cesarstwa rzymskiego, w 1500 r. Lubeka stała się częścią okręgu Dolnej Saksonii.

W XVI wieku parokrotnie jeszcze miasto popadało w konflikt z Danią i na koniec władarze miasta przyczynili się do rozpadu unii kalmarskiej zrzeszającej Danię, Szwecję i Norwegię pod berłem jednego władcy. Lubeka bardzo długo była wpływowym miastem od którego zależały losy ziem pomorza zachodniego i środkowego a także miast Ligi Hanzeatyckiej. Była nazywana Królową Hanzy. Dopiero po wojnach 30 letnich i upadku Hanzy straciła na znaczeniu, jednak nadal jest jednym z najważniejszych i największych portów Niemiec. Samsonowicz stwierdził nawet, że gdyby nie założono Lubeki Związek Hanzeatycki nigdy by nie powstał.

Ciekawostki na osłodę:) Lubeka poza zabytkami jest miastem marcepanu. Zawdzięcza to Johannowi Georgowi Niederegger, który założył w niej fabrykę marcepanu. Aktualnie praktycznie każdy turysta opuszcza Lubekę z marcepanową pamiątką. Naprzeciwko ratusza znajduje się Cafe Niederegger, w której jest Salon Marcepanowy, a w nim 12 naturalnej wielkości figur, między innymi Tomasza Manna, pochodzącego z Lubeki.